

ΕΚ ΤΟΥ ΑΛΙΕΥΤΙΚΟΥ ΒΙΟΥ ΤΩΝ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ

Αἱ πληροφορίες, τὰς ὁποίας μᾶς παρέχουσιν οἱ Βυζαντινοὶ συγγραφεῖς προκειμένου περὶ ἀλιείας εἶναι σχετικῶς πολὺ πενιχραὶ καὶ τὸ πρᾶγμα εἶναι τοσοῦτο μᾶλλον παράδοξον ὅσον ἐν τῷ κεφαλαίῳ τούτῳ ἐλαχίστη ξενικὴ ἐπίδρασις παρατηρεῖται ὥς καὶ ἄλλα τινὰ δηλοῦσι καὶ τὸ ὅτι πλεῖστοι τῶν ἀλιευτικῶν ὄρων διασφύζουσιν ἀκόμη τὰ ἀρχαῖα ὀνόματα εἴτε ἀναλλοίωτα εἴτε μικρὸν μεταβεβλημένα.

Ἡ ἔλλειψις ἐπαρκῶν πληροφοριῶν ἴσως νὰ ἐξηγῇται ἐκ τοῦ ὅτι οἱ μεσαιωνικοὶ Ἕλληνες ἔχοντες μεγάλην ἐξοικείωσιν μὲ τὴν θάλασσαν, ἅτε πολυλαχοῦ κατὰ τὰ παράλια οἰκοῦντες, δὲν προσεῖχον εἰς τὴν περιγραφὴν τοῦ ἀλιευτικοῦ βίου, ὅστις τοῖς ἦτο τόσον γινώριμος.

Κατὰ τὸν Αἰλιανόν, «ἐνύδρου θήρας διαφοραὶ τέσσαρές φασι, δικτυεῖα καὶ κόντωσις καὶ κυρτεῖα καὶ ἀγκιστρεῖα προσέτι»¹.

Ἐξετάσωμεν ἐκάστην τῶν διαφορῶν τούτων, αἵτινες ἐξηκολούθησαν ὑπάρχουσαι καὶ καθ' ὅλην τὴν Βυζαντινὴν περίοδον.

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰ δίκτυα, τὴν χρῆσιν τῶν ὁποίων πολλαχῶς ἔχομεν μεμαρτυρημένην, μᾶς παρέχεται ἡ πληροφορία ὅτι ταῦτα, πρὸς κουφισμόν. ὥς δὲ καὶ σήμερον, κατὰ διαστήματα ἔφερον φελλοὺς², ἀρίστη δὲ ποιότης αὐτῶν προήρχετο ἐξ Ἰταλίας³. Ἐπ' ἴσης ἀναφέρεται ἡ μολυβδὶς τῶν δικτύων, ἵνα ταῦτα βυθίζωνται, ἡ λινὴ κλωστή ἐξ ἧς κατεσκευάζοντο ὥς καὶ ἡ ξυλίνη βελόνη, δι' ἧς, διασθραγέντα, ἐπεδιωρθοῦντο⁴.

Ὁ Πολυδεύκης ἐν τῷ ὀνομαστικῷ του, μεταξὺ τῶν σκευῶν τοῦ ἀλιέως, ἀναφέρει καὶ τὰς *σπαρτίνας*⁵, ἃς ἀναφέρει καὶ ὁ Αἰλιανός⁶. Τὰς σπαρτίνας ταύτας, περὶ ὧν ὡς σχοινίων πλοίου μνεῖαν ποιεῖται καὶ Κωνσταντῖνος ὁ

¹ Αἰλιανὸς, Περὶ ζῴων, 12,43. Περὶ ἀγκιστρεῖας καὶ τῆς διὰ δικτύων ἀλιείας ὁμιλεῖ καὶ ὁ Ἀχμετ ἐν τῷ ὀνειροκριτικῷ του, κεφ. 177, σ. 138,17,19.

² Ὁ Πολυδεύκης, Ὀνομαστ., 10,133 εἰς τὰ σκευή τοῦ ἀλιέως καταλέγει καὶ τοὺς φελλοὺς. Ἐπιθι καὶ Μιχ. Ψελλοῦ, Ἐγκώμιον εἰς τὴν μητέρα αὐτοῦ (Κ. Σάθα, Μεσ. Βιβλ., 5,35).

³ Ι. Τζέτζου, Σχόλια εἰς Λυκόφρονος Ἀλεξάνδραν, στίχ. 755. Πβ. καὶ ΜΕ, 170,12.

⁴ Βλ. Φ. Κουκουλέ, Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμός, τόμ. Β', τευχ. Α', 180.

⁵ Πολυδεύκης, Ὀνομαστ., 10,133.

⁶ Αἰλιανὸς, Ἐνθ' ἀν.

Πορφυρογέννητος¹, ἀναφέρει δὲ μετὰ ταῦτα κατὰ τὸν ΙΒ' αἰῶνα ὁ Θεσσαλονίκης Εὐσταθίος λέγων ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους του οἱ ἄλιεῖς εἰδὸς τι σχοινίου ἐκάλουν *σπαρτίνα*². τὰς σπαρτίνας, λέγω, ταύτας οὕτω κληθείσας, ἅτε κατασκευαζόμενας ἐκ τῶν ἰνῶν σπάρτου, τὸ ὁποῖον καὶ ἐθέλικτον ἦτο καὶ εἰς τὴν ὑγρασίαν ἀντεῖχεν³—ἐντεῦθεν καὶ ἡ παροιμία «Μαῖου βροῦλλον, ποντία κἀνναβις»⁴—ἐχρησιμοποιοῦν οἱ ἄλιεῖς, ἵνα δι' αὐτῶν, προσδένοντες τὰ ἐκατέρωθεν ἄκρα τῶν δικτύων, τὰ ἔλκωσιν εἰς τὴν ξηρὰν κυκλικῶς περιελίσσοντες αὐτάς, ἐκφράζοντες δὲ τὴν περιέλιξιν αὐτῶν διὰ τοῦ ἀρχαίου ῥήματος *μηρύνεσθαι*⁵.

Εἶδος δικτύου πρὸς ἄλιεῖαν εἰς βαθέα ὕδατα ἐκαλεῖτο *γορίπος*, δι' ἧς λέξεως ἐξεφράζετο τότε καὶ ἡ διὰ τοῦ δικτύου τούτου ἄλιεῖα⁶.

Ἐπιθυμοῦντες δ' οἱ ἄλιεῖς, ἵνα κατὰ τὸ ἐπάγγελμά των ἔχωσι τὴν θείαν βοήθειαν, προτοῦ νὰ κάμωσι χρῆσιν τῶν νέων δικτύων, ἐκάλουν ἱερέα, ὅστις ἐπ' αὐτῶν ἀπήγγελλεν εἰδικὴν εὐχὴν «εἰς τὸ εὐλογῆσαι δίκτυα» συνήθεια, ἣν ἐτήρουν τίως οἱ κάτοικοι τῆς ἐν Ἀνατολικῇ Ρωμυλίᾳ Σωζοπόλεως καλοῦντες ἱερέα νὰ εὐλογήσῃ τὰς μελλούσας νὰ στηθῶσιν ἀλόχας των⁷. Πιθανὸν δ' εἶναι ὅτι οἱ ἄλιεῖς εἶχον καὶ ἴδιον προστάτην ἅγιον, πιθανώτατα τὸν ἅγιον Φωκᾶν, ὅστις ἐπροστάτευε τοὺς ναυτικούς⁸, καίτοι τοῦτο, ὅσον ἐγὼ γνωρίζω, δὲν μαρτυρεῖται. Πάντως σήμερον ὁ ἅγιος Γεώργιος θεωρεῖται καὶ τῶν ἁλιέων προστάτης⁹.

¹ Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου, Ἐκθεσις τῆς βασιλείου τάξεως, 473,8.

² Εὐσταθίου, Παρεκβ., 191,33. Νῦν ἐν Οἰνούντῃ Λακεδαίμονος τὸ σπάρτον λέγεται σπαρτίνα. Φ. Κουκουλέ, Οἰνουντιακά, 180,213. Ἡ σπαρτίνα περιφερομένη νῦν ἐν τῇ ναυτικῇ γλώσσῃ δηλοῖ τὸ μονόπλοκον σχοινίον. Α. Σακελλάριου, Βασιλικὸν ἐγχειρίδιον ἀρμενιστοῦ, 36.

³ Κατὰ τὰ Γεωπονικά, 18,9,3, οἱ ναυτικοὶ μετεχειρίζοντο εἰς τὰς ναυτικὰς ὑπηρεσίας σχοινία ἐκ τριχῶν αἰγῶν ἢ τράγων, διότι ταῦτα οὔτε ἐσήποντο οὔτε εὐκόλως ἐκόπτοντο.

⁴ Εὐσταθίου, Παρεκβ., 191,36. Περὶ τῆς παροιμίας βλ. Φ. Κουκουλέ, Αἱ παρὰ τῷ Θεσσαλονίκῃ Εὐσταθίῳ δημῶδεις παροιμίαι καὶ παροιμιώδεις φράσεις, Ἐπετ. Ἐταιρ. Βυζ. Σπουδ., 8,20. Σημείωσον δ' ὅτι σχοῖνος καὶ βροῦλλον ἢ σπάρτον καὶ βροῦλλον ἦσαν συνώνυμα κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους (Σχολιαστ. Ἀριστοφ., Πλοῦτ., 663), καὶ νῦν δὲ πολλοῦ τὸ σχοινίον λέγεται βροῦλλι.

⁵ Εὐσταθίου, Παρεκβ., 1710,42. Μηρύματα καλωδίων ἀναφέρονται καὶ ἐν ἀρχαῖς Ἀττικαῖς ἐπιγραφαῖς. Α. G art a u l t, La trière Athénienne, 205,206. Τὰ μηρύματα λέγονται νῦν ἐν Ἀνδρῶ μοτόνια καὶ ἐν Σύρῳ μοντόνια (δμοτόνια), ἐν τῇ ναυτικῇ δὲ γλώσσῃ γενικῶς κουρκώματα (=κρικώματα). D. Hessel ing, Les mots maritimes, 20.

⁶ C u s a, I diplom i G r e c i e d A r a b i d i S i c i l i a, 2,293.

⁷ Ἀναγν. Παρασκευοπούλου, Ἡ ψαρικὴ στή Σωζόπολι, Ἀρχεῖον τοῦ Θρακικοῦ λαογραφικοῦ καὶ γλωσσικοῦ θησαυροῦ, 2,80.

⁸ Βλ. Φ. Κουκουλέ, Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμός, τόμ. Α', τευχ. Β', 35.

⁹ Ν. Πολίτου, Λαογραφικά σύμμεικτα, 1,81.

Δίκτυον, οὐχὶ ὅμως καθιέμενον, ἀλλὰ τοποθετούμενον περὶ στεφάνην προσαρμολομένην κατὰ τὸ ἄκρον κοντοῦ ἤτο τὸ ἀπόχι¹, εἶδος δὲ παχέος δικτύου περιβαλλομένου κύκλῳ ὑπὸ ἰσχυρᾶς σιδηρᾶς στεφάνης ἦτο ἡ γαργάμη², τὸ γάγγαμον ἢ ἡ σαγήνη τῶν ἀρχαίων³, ἡ τῶν Σωζοπολιτῶν γκαργάβη, δι' οὗ κυρίως ἠλιεύοντο ὀστρακόδεσμα, καὶ δὴ κατ' ἐξοχὴν μύδια.

Καὶ ἡ ἀγκιστρεία συχνὰ ἀναφέρεται ὑπὸ τῶν συγγραφέων, οἵτινες ὁμιλοῦσι περὶ τῆς «ἀπὸ καλάμου» ἁλιείας καὶ ἀγκίστρων ἐξηρημένων ἐκ λεπτοῦ λίνου ἀποκρεμαμένου ἐκ καλάμου⁴.

Καλοῦσι δὲ οὗτοι τὸ μὲν λεπτόν τοῦτο λίνον *δρομιὰν*⁵ ἢ *δρομίδιον*⁶ μὲ λείξεις καὶ σήμερον δημωδῶς οὔσας ἐν χρήσει⁷, τὸν δὲ κάλαμον *ἀνακαλαμίδιν*⁸.

Προσέδενον δὲ τὰ τοῦ ἀνακαλαμιδίου ἀγκιστρα μὲ τρίχα⁹, ὑπὲρ ἣν, πρὸς προστασίαν τῆς δρμιᾶς, ἐτοποθέτουν συρίγγιον ἐκ κέρατος βοός¹⁰.

Ὡς δόλωμα μετεχειρίζοντο οἱ ἁλιεῖς εἴτε ψίχαν ἄρτου¹¹, εἴτε ἐπὶ τοῦ ἀγκίστρου σκώληκα¹² εἴτε καὶ διὰ μεγαλυτέρους ἰχθύς τεμάχιον κρέατος¹³.

Εἴπον μικρὸν ἀνωτέρω ὅτι δρμιὰ ἐλέγετο τὸ τοῦ ἀνακαλαμιδίου λεπτόν λινάριον, διὰ τῆς λέξεως ὅμως ἐδηλοῦτο ἐπ' ἴσης καὶ ἡ νῦν κοινῶς *πειρονιά*

¹ Στεφάνου Σαχλίκη, Γραφαὶ καὶ στίχοι καὶ ἐρμηνεῖαι, στίχ. 314 (Wagner, Carmina Græca). Ἐποχὴν ἐκάλουν οἱ Βυζαντινοὶ ἄλλο εἶδος δικτύου, περὶ οὗ κατωτέρω.

² Σχολιαστής, Ὀππianoῦ Ἀλιευτ., 3.81. Κατ' αὐτὸν «γαργάμη» λίνος παχὺς δικτυωτὸς λίνῳ κύκλῳ περιεχόμενος». Κατὰ τὸν Πολυδεύκη, Ὀνομαστ., 2, 169 «τὸ δικτυῶδες, ὃ νῦν καλεῖται γάγγαμον ἢ, ὡς οἱ παλαιοί, σαγήνη».

³ Πολυδεύκου, Ὀνομαστ., 2, 169.

⁴ Γεωπονικά, 20,523,12 (Beckh). Λόγγου, Τῶν κατὰ Δάφνην καὶ Χλόην λόγοι Δ' Β' 12,3. Μιχαήλ Ἀκομινάτου τοῦ Χωνιάτου, Τὰ σφωζόμενα, 2,405,23. Γεωργίου Ἀκροπολίτου, Εἰς Πέτρον καὶ Παῦλον, 16 (96,31: Heisenberg).

⁵ Μιχαήλ Ἀκομινάτου τοῦ Χωνιάτου, Ἐνθ' ἀν.

⁶ Σχολιαστής, Ὀππianoῦ Ἀλιευτ., 2,123.

⁷ Γνωστὴ ἡ ἀρομιά ἐν Σύμῃ, τὸ δρμίδι ἐν Ἀρτάκῃ, Πανόρμῳ τῆς Βιθυνίας καὶ Κρήτῃ καὶ τὸ ἀρμίδι εἰς τὰς Κυκλάδας.

⁸ Τὰ κατὰ Λύβιστρον καὶ Ροδάμην, στίχ. 1014 (Μαυροφρύδου, Ἐκλογὴ μνημείων, 363).

⁹ Στεφάνου Σαχλίκη, Ἀφήγησις παράξενος, στίχ. 218 (ἐκδ. Παπαδημητρίου). Τρίχας, καὶ δὴ ἱππείας ἢ ἀγρίων σὺν κατὰ τὴν ἀγκιστρείαν ἀναφέρουσιν ὅτε Πολυδεύκης, Ὀνομαστ., 1,97,10,133 καὶ ὁ Ἀλιανός, Περὶ ζώων, 12,43.

¹⁰ Εὐσταθίου, Παρεκβ., 1721,1. Σχολιαστής, Ὀππianoῦ Ἀλιευτικά, 1, 32. Χρησάνων χιμαίρας ἀναφέρει ὁ Ἀλιανός, Ἐνθ' ἀν. 12,43.

¹¹ Στεφάνου Σαχλίκη, Ἐνθ' ἀν.

¹² Χρυσόστομος, PG, 64,23.

¹³ Χρυσόστομος, PG, 63,507. Διὰ τὴν παρασκευὴν δελέατος διαφόρων ἰχθύων γίνεται λόγος ἐν τοῖς Γεωπονικοῖς, 20,22.

καλουμένη ἦ καὶ ἡ καθετὴ¹, ἣν τελευταίαν ἐννοεῖ καὶ ὁ Αἰλιανός, ὅταν λέγῃ ὅτι οἱ ἀγκιστρεινότες «χρῶνται συῶν θριξὶ καὶ σπαρτίταις καὶ πετροῖς»².

Ἐκτὸς τῆς διὰ τῶν ἀγκιστρῶν ἀλιείας ἦτο γνωστὴ κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους, ὥς καὶ παρ' ἀρχαίοις, καὶ ἡ διὰ πλεκτῆς σφυρίδος ἐξ εὐλυγίστων κλάδων ἢ σπάρτων κατασκευαζομένης, ἣτις ἐκαλεῖτο *κυρτάρα*³ ἢ *κύρτος*⁴, διὰ τὸ κυρτὸν βεβαίως τοῦ σχήματος, δι' οὗ, καὶ καρκίνους ἤλκειον⁵ οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὰ κογχύλια τῆς πορφύρας⁶. Τὰ Γεωπονικὰ μάλιστα ἀναφέρουσι τί ἔπρεπεν ὥς δόλωμα νὰ τίθεται ἐντὸς τῶν κύρτων, ἵνα προσελκύονται οἱ ἰχθῦς⁷.

Νικηφόρος ὁ Γρηγοράς ὁμιλεῖ περὶ ἀλιέων «οἱ τοῖς πλήκτροις ἐκ θαλάττης τοὺς ἰχθύας ἀνασπῶσι»⁸ ὑποδηλῶν ἀναμφιβόλως διὰ τῶν λεγομένων του τὴν χρῆσιν κατὰ τοὺς χρόνους του τῆς ἀλιείας διὰ κοντοῦ, ὃν ὁ μὲν Πολυδεύκης καὶ Ἡσύχιος τριόδοντα καλοῦσι⁹, *καμάκιον* δ', ὥς καὶ σήμερον, τὸ ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ζωναρά *λεξικόν*¹⁰.

Ἐγένετο δὲ χρῆσις τοῦ καμακίου πρὸς ἀλιείαν ὀκταποδίων, ἀλλὰ καὶ θυννῶν¹¹ καὶ βεβαίῳ μὲν ὁ Ἡσύχιος ἐν τῷ *λεξικῷ* του ὅτι μόνον «τοὺς μεγάλους θύννους τριόδουσιν ἐλάμβανον»¹², φαίνεται ὅμως ὅτι καὶ τότε καὶ βραδύτερον γενικῶς αἱ θύνναι καὶ διὰ καμακίου συνελαμβάνοντο κατὰ μάρτυρα τὸν σχολιαστὴν τοῦ Λουκιανοῦ λέγοντα· «τὰς θύννας τριαίναις ἀναιροῦμεν»¹³.

Μετεχειρίζοντο δὲ τὸ καμάκιον οἱ ἀλιεῖς καὶ ἐν καιρῷ νυκτὸς ὑπὸ τὸ φῶς δάδων ἢ φρυγάνων, τρόπος ἀλιείας, τὸν ὁποῖον παλαιότερον ἀναφέρει ὁ Αἰλιανὸς γράφων ὅτι κατὰ τὴν κόντωσιν τῶν ἰχθύων «χρὴ παρεῖναι κά-

¹ Μιχαήλ Γλυκᾶ, Βίβλος χρονική, 40,21. R e g e l, Fontes rerum byzantinorum, 4,14.

² Αἰλιανοῦ, Ἐνθ' ἀν. 12,43.

³ ΜΕ, 548,50.

⁴ Μ. Βασίλειος, PG, 29,153. I. Τζέτζου, Σχόλια εἰς Λυκόφρονος Ἀλεξάνδρου, στίχ. 237. Μιχαήλ Γλυκᾶ, Βίβλος χρονική, 70,9. Εὐσταθίου Θεσσαλονίκης, Εἰς τὸν ἐξηγηθησόμενον ἱαμβικὸν κανόνα, PG, 136,625. Μιχαήλ Ἀκομινάτου τοῦ Χωνιάτου, Τὰ σωζόμενα, 2,292,15.

⁵ Κύρτος· τὸ δίκτυον, ἡ βρυλλίνη σφυρὶς ἐν ἣ οἱ καρκίνοι ἀγρευόνται. Λεξικ. Ζωναρά ἐν λ.

⁶ Hugo Blümner, Technologie und Terminologie der Gewerbe und Künste bei Griechen und Römern, 1,229,230.

⁷ Γεωπονικά, 20 524,9.

⁸ Νικηφόρου Γρηγορά, Ἱστορία, 1,308,2.

⁹ Ἐν λ. θυννάζοντες. Ὁ Πολυδεύκης ἐν τῷ ὀνομαστικῷ του, 10,133 ἀναφέρει τὸν τριόδοντα καὶ ἀλιέα «τριοδοντίῳ χρώμενον».

¹⁰ Ἐν λ. ἰχθυόκεντρον.

¹¹ Ἡσύχιος, Ἐνθ' ἀν.

¹² U. Rabe, Scholia in Lucianum, 66,25.

μακα ὀρθήν... πυρεῖά τε πύκνης τῆς λιπαρωτάτης»¹ καὶ οὐ μνεῖαν πολλοὺς μετὰ ταῦτα αἰῶνας ποιεῖται Γρηγόριος ὁ Ἀντιόχου ἀναφέρων ἐν ἐπιστολῇ του πρὸς Μιχαὴλ τὸν Χωνιάτην «τὸν τῆς ἀλειτουργίας πόνον ἐν νυκτὶ»² καὶ ὁ Μανουὴλ Φιλῆς ἀναφέρων τοὺς ἐκ πίτυος τροχίσκους κατὰ τὴν νυκτερινὴν ἀλειτουργίαν³.

Πόσον δ' ὁ τρόπος οὗτος τῆς ἀλειτουργίας ἦτο διαδεδομένος κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους δεικνύει τὸ ὅτι πάγκοινος εἶναι σήμερον ἢ χρῆσις τοῦ καμάκιου κατὰ τὴν ἐν καιρῷ νυκτὸς ἀλειτουργίαν μὲν τὸ *πυροφάνι* ἢ *περειάν*⁴ (=πυρεῖαν) δι' ὧν λέξεων δηλοῦνται ἀλειτουργικὴ ἐσχάρα ἐφ' ἧς τίθενται δῶδες ἢ φρύγανα ὑποβοηθοῦντα τοὺς χρησιμοποιοῦντας τὸ καμάκιον⁵.

Τοῦ παραδόξου τέλους χάριν ἃς ἀναφέρωμεν ὅτι ὁ τρόπος τῆς διὰ σκαφάνδρου ἀλειτουργίας, ὅστις θεωρεῖται νεωτέρων χρόνων ἐφευρέσις, περιγράφεται πλήρως κατὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα ἐν τῷ ποιήματι τῷ ἀναφερομένῳ εἰς τὸν βίον τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου⁶.

Ὁ Αἰλιανὸς τὸν λόγον ποιούμενος περὶ τῆς ἄγρας τῶν θρισσῶν ὑπὸ τῶν παρὰ τῇ Μαρεῖᾳ λίμνῃ οἰκούντων παρατηρεῖ ὅτι αὗται συνελαμβάνοντο «κρότφ ὀστράκων»⁷, καὶ ἄλλιν⁸ ὅτι ἡ δικτυεῖα «δεῖται τυμπάνου».

Ἡ διὰ κρότων σύλληψις ἰχθύων ἔχομεν λόγους νὰ πιστεύωμεν ὅτι ἦτο συνήθης κατὰ τὴν ἀπασχολοῦσαν ἡμᾶς περίοδον, ἅφ' οὗ ἡ μὲν Ἄννα ἡ Κομνηνὴ περὶ προσώπων ἐπιμελῶς προσπαθούντων νὰ ἀποκρύψωσι τοὺς σκοπούς των λέγει ὅτι οὗτοι «προσεῖχον καθάπερ οἱ θαλάττιοι μὴ τὸ θήραμα προσοβήσῃσι»⁹, ἐν δὲ τῷ ἐπιγλήφῃ τὰ κατὰ Λύβιστρον καὶ Ροδάμνην περιγράφεται ἀλιεύς, ὅστις

...κρατεῖ λιθάριν

καὶ δέρνει τάχα τὸν βυθὸν μὴ κρατηθῶν τὰ ψάρια¹⁰.

Ἡ συχὴ ἄλλως τε χρῆσις τῶν κρότων πρὸς ἐκφοβισμόν τῶν ἰχθύων καὶ ἀπώθησιν αὐτῶν πρὸς τὰ δίκτυα εἶναι ἀσφαλὴς τούτου βεβαίωσις. Νῦν δὴλα δὴ ἐν Κοντάλει τῆς Προποντίδος οἱ ἀλιεῖς, ἅφ' οὗ ῥίψωσι τὰ δίκτυα

¹ Αἰλιανοῦ, Περὶ ζώων, 12,43. Ὁ Πολυδεύκης ἐν τῷ ὀνομαστικῷ του (1,97) μετὰ τῶν ἄλλων ὀνομάτων τοῦ ἀλιέως, ἀναφέρει καὶ τὸν πυριεῦτην.

² Μιχαὴλ Ἀχομινάτου τοῦ Χωνιάτου, Τὰ σφῆζόμενα, 2,465,22.

³ Manuelis Philæ, Carmina, 2,179, στίχ. 88 (ἐκδ. Miller).

⁴ Οὕτως ἐν Μεγίστῃ.

⁵ Γ. Δροσίνη, Τὸ ψάρεμα, 16,83.

⁶ Wagner, Trois poèmes, στίχ. 4355 ἐξ. σ. 188.

⁷ Αἰλιανοῦ, Περὶ ζώων, 6,32.

⁸ Αἰλιανοῦ, Ἐνθ' ἀν.

⁹ Ἀννης Κομνηνῆς, Ἀλεξιάς, 1,86,13.

¹⁰ Στίχ. 1045 (Μαυροφρύδου, Ἐκλογή μνημείων, 363).

των, *ρουμπώνουσι*, περικυκλώνουσι δῆλα δὴ τὴν βολὴν ρίπτοντες κατὰ πάσας τὰς διευθύνσεις λίθους καὶ πλήττοντες παταγωδῶς τοὺς πόδας των ἐπὶ τῆς πρῶρας τῶν πλοίων, ἵνα ἀπωθήσωσι τοὺς ἰχθῦς ἐντὸς τῶν δικτύων.

Ποδοκρότημα πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν ἐγένετο τέως καὶ ἐν Ἀρτάκη καὶ Πανόρμῳ τῆς Βιθυνίας καλούμενον *μπόδαμος* (=πόδαμος), γίνεται δὲ νῦν καὶ ἐν τῇ λιμνοθαλάσσει τοῦ Μεσολογγίου, ἔνθα οἱ ἀλιεῖς μεταχειρίζονται τὸν *κλάπανον*, ράβδον δῆλα δὴ ξυλίνην ἔχουσαν κατὰ τὸ ἄκρον στρογγύλην ξυλίνην πλάκα ἣν κτυποῦσιν ἐπὶ τῆς κουπαστῆς.

Τέλος ἐν Χάλκῃ τῆς Ρόδου, Σίφνῳ καὶ Κύνθῳ μεταχειρίζονται οἱ ἀλιεῖς τὴν *βολα(χ)τήρα* ἢ τὸ *βολατήρι*, λίθον δῆλα δὴ διάτρητον ἀπὸ σχοινίου ἐξηρητημένον, δι' οὗ *βολιάζουσι*, ἥτοι πλήττουσι τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης πρὸς ἐκφοβισμόν τῶν ἰχθύων καὶ κατεύθυνσιν αὐτῶν πρὸς τὰ δίκτυα.

Ἐποχὴν ἐκάλουν οἱ Βυζαντινοὶ καὶ τὰ δίκτυα¹ ἢ μᾶλλον ὥρισμένον τρόπον ἐξαετήσεως αὐτῶν ἀπὸ πασσάλων καὶ ἀλιείας δι' αὐτῶν² οἱ νόμοι μάλιστα ὁμιλοῦσι περὶ ἰχθυοπρατῶν μεταβαίνόντων εἰς τὰς ἐποχάς, ἵνα ἀγοράσωσιν ἰχθῦς ὥς καὶ περὶ τῆς ἀπ' ἀλλήλων ἀποστάσεως τῶν ἐποχῶν τούτων³.

Περὶ τοῦ πῶς ἐγένετο ἡ διὰ τῶν ἐποχῶν τούτων ἀλιεία ἔχομεν, εὐτυχῶς, μαρτυρίας τινάς, κάλλιστα διασαφηνιζόμενας ὑπὸ τῶν σήμερον συμβαινόντων. Οὕτως ὁ Μ. Βασίλειος ὁμιλεῖ περὶ θυνηνοσκοπῶν, οἱ ὅποιοι ἠδύναντο ν' ἀπαριθμήσωσι τὰ διάφορα εἶδη τῶν ἐμφανιζομένων ἰχθύων, συγχρόνως δὲ νὰ πιστοποιήσωσι καὶ τὸν ἀριθμὸν αὐτῶν⁴, ὁ Μιχαὴλ Ἀκομινάτος περὶ ἀλιείας, ὅστις ἐπισκοπεῖ οὐ μόνον τὰ ἐπιπολῆς, ἀλλ' ἐρεβοδιφεῖ⁵, ὁ δὲ ἀδελφὸς αὐτοῦ Νικήτας δι' ἐκείνους «οἱ εἰσανιάσιν ἐπὶ τῶν ἱκρίων τὸν βυθὸν διορῶντες καὶ τὰ ἔθνη τῶν νεπόδων ἐπισκοπεύοντες»⁶.

Ἐγένετο λοιπὸν καὶ τότε ὅ,τι καὶ σήμερον⁷ σήμερον δῆλα δὴ, οἱ ἀλιεῖς, ἀφ' οὗ τοποθετήσωσι τοῖς *πόχες* εἰς ἐπικαιρον σημεῖον, πηγνύουν εἰς τὸν πυθμένα τῆς θαλάσσης ἱστὸν φέροντα σανίδα ὀριζόντιον εἰς ἀπόστασιν ἡμίσεος μέτρου ἀπὸ τῆς κορυφῆς, ἐπὶ δὲ τῆς σανίδος ταύτης κάθεται ὁ τῶν ἀρχαίων θυνηνοσκόπος, ἐν Σωζόπολει *ἀλμπουριέρις* καλούμενος⁸, ὅστις παρατηρεῖ, ἂν ὑπάρχουν ἰχθῦς, καὶ ποίαν κατεύθυνσιν ἔχουσι δίδων τὰ ἀνάλογα παραγγέλματα. Τὸ ὅλον παρατηρητήριον καλεῖται *βίγλα*⁹.

¹ Ἐποχή· κατοχὴ ἢ δίκτυα, φέρεται ἐν τῷ ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ζωναρᾶ λεξικῷ.

² Βλέπε τὰ κατωτέρω σχετικῶς λεγόμενα.

³ Μ. Βασίλειος, PG, 29,152.

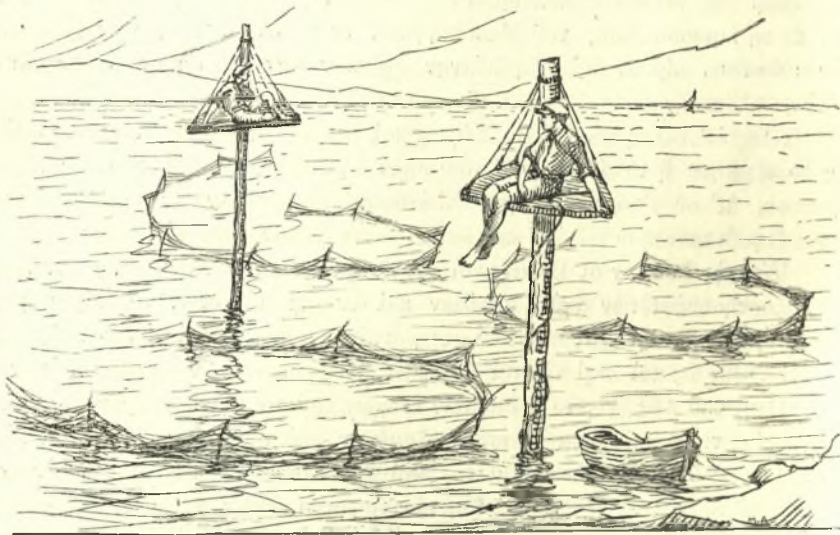
⁴ Μιχαὴλ Ἀκομινάτου τοῦ Χωνιάτου, Τὰ σωζόμενα, 1,88,7.

⁵ Νικήτα Χωνιάτου, Χρονικ. Διήγ., 822,8.

⁶ Ἀναγν. Παρασκευοπούλου, Ἡ ψαρική στὴ Σωζόπολη (Ἀρχεῖον τοῦ Θρακικοῦ λαογραφικοῦ καὶ γλωσσικοῦ θησαυροῦ, 2,72).

⁷ Ὁ τρόπος οὗτος τῆς ἀλιείας καλεῖται σήμερον *θυνηνεία* ἐν τῇ γλώσσῃ τῶν ἀλιέων.

Ἄς προσθέσωμεν ὅτι ἐν Ρυσίῳ (Ἀρετσού) τῆς Προποντίδος αἱ βίγλαι εἶναι τρεῖς ὧν ἡ μὲν πρώτη, ἡ πρὸς τὸ πέλαγος λέγεται βίγλα, ἡ δευτέρα, ἡ κατὰ τὸν ὀμφαλὸν τῶν δικτύων τσουνκάλι καὶ ἡ τρίτη, ἡ ἐπὶ τοῦ μεγάλου σάκκου τῶν δικτύων, ὅπου συναθροίζονται οἱ ἰχθῦς συλλαμβάνονται καπάκι.

Πῶς γίνεται σήμερον ἡ δι' ἐποχῶν ἀλιεία ἐν τοῖς δυτικοῖς παραλίοις τοῦ Πόντου καὶ ἐν Προποντίδι.

Τέλος παρατηροῦμεν ὅτι ἐν Κέα τῇ νήσῳ καὶ κατὰ τὸν Κορινθιακὸν κόλπον ὁ θυννοσκόπος τοποθετεῖται ἐπὶ θωρακίου εὐρισκομένου ἐπὶ τοῦ ἴστοῦ τῆς ἀλιευτικῆς λέμβου, ἥτις ἐξέρχεται τοῦ λιμένος. Εἰς νεῦμα τοῦ θυννοσκόπου τούτου οἱ παρὰ τὴν εἴσοδον τοῦ λιμένος παραμένοντες ἀλιεῖς τὴν ἀποφράσσουσι διὰ παχέων δικτύων καὶ οὕτω παγιδεύουσι τοὺς εἰσελθόντας ἰχθῦς¹.

Ἐκ τῶν πατέρων τῆς ἐκκλησίας ὁ Μ. Βασίλειος καὶ Γρηγόριος ὁ Νύσσης παρέχουσι πληροφορίας περὶ τοῦ τρόπου τῆς συλλήψεως κητῶν, ὅστις ἴσως νὰ ἐφηρμοζέτο μόνον κατὰ τὸν Εὐξείνιον Πόντον πρὸς σύλληψιν ξιφίων² καὶ κυνίσκων³, ἀφ' οὗ τὰ λοιπὰ ἀναφερόμενα κήτη ζύγαιναί, φάλαιναί, πρίονες καὶ βόες δὲν ἐπιχωριάζουσι εἰς τὰς ἑλληνικὰς θαλάσσας.

¹ Apostolides, La pêche en Grèce, 39.

² Τοῦ Θεολογάκη, Ὡς ἐκ προσώπου τῶν καλουμένων τζύρων (Σπ. Λάμπρου, Ν. Ἑλλην., 7,355,358).

³ Κυνίσκους, πλὴν τοῦ Θεολογάκη, ἀναφέρει καὶ ὁ Ἀχμέτ ἐν τῷ δνειροκριτικῷ του, κεφ. 177 σ. 139,10.

Κατὰ τοὺς ἱεράρχας λοιπὸν τούτους οἱ τὰ κήτη θηρεύοντες ἐξήρτων ἀπὸ σχοινίων ἄγκιστρα φέροντα δελεάσματα ἀνάλογα. Εἰς τὸ ἄνω ἄκρον τῶν σχοινίων τούτων ἔδενον ἄσκούς, οἵτινες καὶ ἐπέπλεον. Τὰ κήτη καταπίνοντα τὸ δέλεαρ κατέσπων φυσικὰ καὶ τοὺς ἄσκούς, οἵτινες ὅμως ἀνήρχοντο πρὸς τὴν ἐπιφάνειαν βασιάζοντες οὕτως ἐπὶ πολὺ τὰ κήτη, τὰ ὁποῖα ἐπὶ τέλους ὑπὸ τοῦ λιμοῦ καὶ τοῦ κόπου ἀποθνήσκοντα συνελαμβάνοντο ¹.

Περὶ κοντώσεως ὁμιλῶν ἀνωτέρω ἀνέφερον τὴν ἄγρην πολυπόδων, *ὀκταποδίων*, ὅπως ἔλεγον οἱ Βυζαντινοί, τὰ ὁποῖα διηροῦντο εἰς τὰ κοινὰ *ὀκταπόδια* ἢ *ὀκταποδίτζια*, τὰς *ἐλεδώνας*, νῦν κοινῶς *ἀλιδῶνες*, φανυλότερας ποιότητος ταῦτα καὶ τοὺς *μοσχίτας* ², νῦν κοινῶς *μοσκοχτιάποδα*, ἄβρωτα ταῦτα.

Ὁ Μ. Βασίλειος ἀναφέρει «τοὺς ἐν τῷ βυθῷ ἐνιέντας τὸ ἔλαιον, οἱ καταφάνειαν ἐμποιοῦσι τῷ τόπῳ» ³, Θεοφύλακτος δ' ὁ Σιμοκάττης περὶ τῆς ἐπιχύσεως ἐλαίου ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης πρὸς κατάπανσιν τῆς τρικυμίας ὁμιλῶν, προσθέτει «οὕτω τοι καὶ θαλαττουργοὶ περὶ τὰς τῶν ἰχθύων ἄγρας πράττειν εἰώθασι» ⁴.

Ἄν λάβῃ τις ὑπ' ὅψιν ὅτι σήμερον οἱ ἀλιεῖς τὸ αὐτὸ μεταχειρίζονται μέσον πρὸς ἀνακάλυψιν καὶ σύλληψιν ὀκταποδίων, θὰ εἶναι διατεθειμένος μεθ' ἡμῶν νὰ δεχθῇ ὅτι τὸ ἀνωτέρω χωρίον τοῦ ἱεράρχου εἰς τὴν ἄγρην ὀκταποδίων ἀναφέρεται.

Ὁ Θεσσαλονίκης Εὐστάθιος μᾶς πληροφορεῖ ὅτι, καθὼς ἐβεβαίουν οἱ σύγχρονοί του, ὁ πολὺπους «εἴ τις ταῖς θαλάμαις ⁵ αὐτοῦ ἄλλας σπεῖροι, εὐθέως ἔξεισι» ⁶, τρόπος, ὃν καὶ σήμερον μεταχειρίζονται οἱ *χιαποδιάριδες*, οἵτινες, εἰς τὰς Κυκλάδας τοῦλάχιστον, θέτουσι πρὸ τῆς θαλάμης τοῦ ὀκτάποδος ἄλλας καὶ ἄσβεστον ἢ τεμάχιον λευκοῦ παννίου ⁷.

Ἰνα δ' οἱ ἀλιεῖοντες κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους ἀποσπάσωσι τὸν ἐπὶ τῆς πέτρας ἰσχυρῶς προσκολληθέντα πολύποδα ⁸, ἔχνον ἐπ' αὐτοῦ ὕδωρ γλυκὺ γνωρίζοντες ὅτι τὸ μαλάκιον δὲν ἀνέχεται τὸ γλυκὺ ὕδωρ ⁹.

¹ Μ. Βασίλειος, PG, 30,21. Γρηγόριος Νύσσης, PG, 44,265.

² Σχολιαστὴς Ὁπριανοῦ Ἀλιευτ., 1,310. Ἀνωρύμου, Περὶ χυμῶν, βρωμάτων καὶ πομάτων (Ideler, *Physici et medici Græci minores*, 2,260).

³ Μ. Βασίλειος, PG, 29,45.

⁴ Θεοφύλακτου Σιμοκάττου, Διάλογος περὶ διαφορᾶς φυσικῶν ἀπορημάτων καὶ ἐπιλύσεων αὐτῶν. Ideler, *Physici et medici Græci minores*, 1, 175,15.

⁵ Ἡ θαλάμη τοῦ πολύποδος νῦν ἐν Λέρῳ, Καρύστῳ καὶ Κρήτῃ λέγεται θαλάμη, ἐν Μεγίστῃ δὲ καὶ Κυκλάσῃ θολάμη.

⁶ Εὐσταθίου, Παρεκβ., 1541,37.

⁷ Περὶ ἀλιείας πολυπόδων βλέπε τὰ σημειούμενα ἐν τοῖς Γεωπονικοῖς, 20,22.

⁸ Αἱ κοιλότητες τῶν πλοκάμων τοῦ πολύποδος ἐκαλοῦντο τότε *καρφία*. Σχολιαστὴς Ὁπριανοῦ Ἀλιευτ., 2,312.

⁹ Μιχαήλ Γλυκᾶ, Βίβλος χρονική, 71,5.

Πλὴν τῶν ὀκταποδίων, οἱ Βυζαντινοὶ συνέλεγον καὶ ψήνοντες ἔτρωγον καὶ εἶδος μαλακίων ἐπὶ ἐναλίω βράχων προσκολλημένων, τὰ ὅποια ἔκαλοῦντο *ἀκαλῆφαι*, ἀλλὰ καὶ *κνίδαι* διὰ τὸν κνησμόν τὸν ὅποιον προὔκालουν εἰς τὰς χεῖρας τῶν συλλεγόντων αὐτάς, οἷτινες, ἵνα τὸν ἀποφύγῳσιν, ὥς μαρτυρεῖ ὁ Θεσσαλονίκης Εὐστάθιος, πρὸ τῆς συλλογῆς, ἤλειφον τὰς χεῖράς των δι' ἐλαίου¹, μέθοδος, ἣν καὶ οἱ σήμερον μεταχειρίζονται.

Σημειωτέον δ' ὅτι τὰ μαλάκια ταῦτα διετήρησαν μέχρι σήμερον ἀμφοτέρω τὰ ἀρχαῖα ὀνόματα καλούμενα κατὰ τόπους (*ἀγαλῆφαι*² ἢ *κάληφες*³ ἢ *κνίδες*⁴).

Θεωρῶ περιττὸν ν' ἀναφέρω τὰ κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους ἀλιεύμενα διάφορα εἶδη ἰχθύων, μαλακίων, μαλακοστράκων καὶ ὀστρακοδέρμων, ἀφ' οὗ ἤδη εὐρύτερον περὶ αὐτῶν ἔκαμον λόγον, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν πληροφοριῶν τῶν Βυζαντινῶν πηγῶν ἐν τῇ μελέτῃ μου περὶ τῶν τροφῶν καὶ ποτῶν τῶν Βυζαντινῶν⁵. Ἐνταῦθα προσθέτω μόνον ὅτι τοὺς ἰχθύς διήρουν εἰς πετράιους, νῦν *πειρόφαρα*, πελαγίους, ποταμίους καὶ λιμναίους, ἀναλόγως δὲ τοῦ χρώματος εἰς μέλανας, νῦν κοινῶς *μαυρόφαρα*, καὶ λευκοὺς, κοινῶς *ἀσπρόφαρα* νῦν.

Ἐπ' ἴσης παρατηρῶ ὅτι, ὅπως καὶ νῦν, οὕτω καὶ τότε οἱ ἀλιεύοντες ἰχθύς τοὺς διεπέρων εἰς βροῦλλον καὶ οὕτω τοὺς προσέφερον εἰς τοὺς βουλομένους νὰ τοὺς ἀγοράσωσι⁶.

Δεδομένου ὅτι ὁ ἰχθύς κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους ἐλέγετο (*ὀψάριον*⁷, ὁ ἀλιεύς φυσικὸν ἦτο νὰ ἐλέγετο (*ὀψαράς*, τοῦτο δὲ καὶ μεμαρτυρημένον ἔχομεν⁸, ἐδηλοῦτο ὅμως καὶ διὰ τῆς ἀρχαίας λέξεως *ἀλιεύς*, μικρὸν μεταβεβλημένης, *ἀλιὸς* καλούμενος, ὡς δεικνύει ἡ μεσαιωνικὴ παροιμία «ἀλιτοῦ καὶ πουλοπιάστου ἄδηλος βίος»⁹, τύπος διασφῶζόμενος καὶ εἰς τὸ Χιακὸν *πεζαλιός*, τὸ δηλοῦν τὸν ἐπὶ τῆς ἄκρας (πέζας) ἱστάμενον καὶ ἀλιεύοντα¹⁰.

¹ Εὐσταθίου, Παρεκβ., 1485,42. Πβ. καὶ τὸν σχολιαστὴν τῶν ἀλιευτικῶν τοῦ Ὀππιανοῦ, 2,429.

² Ὡς ἐν Σάμῳ καὶ Σκύρῳ.

³ Ὡς ἐν Πανόρμῳ καὶ Κυζίκῳ. Πβ. Φ. Κουκουλέ, Βυζαντινῶν τροφαὶ καὶ ποτά, Ἑπετ. Ἑταιρ. Βυζ. Σπουδ., 13,61.

⁴ Οὕτως ἐν τοῖς παραλίαις τῆς Μεσσηνίας. Βλ. καὶ τὸ περὶ μαλακίων καὶ μαλακοστράκων τμήμα τῆς περὶ τροφῶν καὶ ποτῶν μελέτης μου.

⁵ Φ. Κουκουλέ, Βυζαντινῶν τροφαὶ καὶ ποτά, Ἑπετ. Ἑταιρ. Βυζ. Σπουδ., 17,53-63.

⁶ Ι. Τζέτζου, Σχόλια εἰς Λυκόφρονος Ἀλεξάνδρου, στίχ. 664.

⁷ Ὁ ἰχθύς ἐλέγετο ὀψάριον ἤδη ἀπὸ τῆς ἀρχαίας ἐποχῆς. Ἐπιθ. J. Kalitsuna kis, Ὁφον und ὀψάριον ἐν Festschrift Kretschmer's, 100 ἐξ.

⁸ Κεδρηνοῦ, Σύνοψις ἱστορ., 2,621,5.

⁹ Ν. Πολίτου, Παροιμίαι, 1,27,504.

¹⁰ Α. Πασπάτη, Τὸ Χιακὸν γλωσσάριον, 281.

Παρατηρηθῆτω δ' ὅτι ἐν Πάλλῃ τῆς Κεφαλληνίας ὁ ἀλιεὺς λέγεται ἀλιὰς καὶ ἀλεὺς ἐν Λευκάδι, ἐν ᾧ τὸ ἀλιεῦμα ἐν Σύμῃ μὲν λέγεται *λιόβγω*, ἀλεύω δ' ἐν Κεφαλληνίᾳ, Ἀρτάκη καὶ Πανόρμῳ.

Διὰ τοὺς ἀλιεῖς, οἵτινες περιγράφονται ὡς φοροῦντες βραχὺν χιτῶνα μέχρι τῶν γονάτων διήκοντα ἄνευ ζώνης καὶ ἀνακουμβόμενον μέχρι τῶν ὤμων, ἵνα ἔχωσιν εὐχέρειαν περὶ τὸ ἔργον των ¹ κατὰ τὴν ἀσκήσιν τοῦ ἐπαγγέλματος των, κίνδυνον ἀπετέλουν ἐκ τῶν ἰχθύων ἢ δράκαινα, ἢ μύραινα καὶ ἢ θαλασσία τρυγῶν ².

Ὁ Νικήτας Χωνιάτης ἐν τῇ χρονικῇ του διηγῆσει ἀναφέρει «τὰ πρὸς ἰχθύων ἄγρην ναυπηγούμενα σκάφη» ³· ἐχρησιμοποιοῦν ἄρα οἱ Βυζαντινοὶ καὶ εἰδικὰ πρὸς ἀλιεῖαν σκάφη, νῦν κοινῶς ψαρόβαρκες, τράττες ἢ ψαροκαΐκα, τὰ ὁποῖα οἱ μεσαιωνικοὶ καλοῦσιν «ἀλιευτικὰ ἀγρόρια» ⁴ ἢ «ἀλιευτικὰ σανδάλια» ⁵ ἢ ἀπλῶς «ἀλιάδια» ⁶ καὶ ὧν ἐν εἶδος γνωστὸν εἶναι οἱ γρίποι ⁷.

Δὲν ἔχω δὲ ἀμμίαν ἀμφιβολίαν ὅτι οἱ ἐρέται τῶν σκαφῶν τούτων, ἀνακουφίζοντες τὸν ἐκ τῆς κωπηλασίας κόπον των, θὰ ἔψαλλον, ὡς οἱ ἀρχαῖοι ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τοῦ κελευστοῦ ⁸, εἰδικὰ ἕσματα τὸν ρυθμὸν τῆς κωπηλασίας δίδοντα ὡς καὶ σήμερον συμβαίνει μετὰ τὰ τραγούδια τοῦ γρίπου ⁹. Δὲν εἶναι δὲ διόλου ἀπίθανον καὶ ἀλιέων ἕσματα νὰ ἐννοῇ ὁ Χρυσόστομος ὅταν λέγῃ ὅτι, πρὸς ἀνακούφισιν τοῦ κόπου των, οἱ ναῦται κωπηλατοῦντες ἔψαλλον διάφορα ἕσματα, πληροφορία, ἣν ἐπαναλαμβάνει καὶ ὁ Ἀμασειᾶς Ἀστέριος καὶ πολὺν βραδύτερον ὁ Δημήτριος Κυδωνῆς ¹⁰.

¹ Kurtz - Drexl, Michaelis Pselli scripta minora, 1,426,1.

² Kurtz - Drexl, "Ενθ' ἀν. 1,226 στίχ. 177. Διὰ τὸ δηλητηριώδες τοῦ κέντρου τῆς θαλασσίας τρυγῶνος βλ. τὸ λεξικὸν τοῦ Ἡσυχίου ἐν λ. τρυγῶν. Ἐπιθι καὶ I. Τζέτζου, Σχόλια εἰς Λυκόφρονος Ἀλεξάνδραν, στίχ. 796. ME, 331,51. Νικήτα Εὐγενειανοῦ, Εἰς τὸν μακαριώτατον φιλόσοφον κυρὸν Θεόδωρον τὸν Προδρόμον (Βυζαντ. Χρονικά, 9,461). Μιχαήλ Ἀκομινάτου τοῦ Χωνιάτου, Τὰ σφζόμενα, 2,4,2. Περὶ συννευρέσεως μυραίνης (σμέρινας) καὶ ὄφως βλ. τὰ κατὰ Λύβιστρον καὶ Ροδάμνην, 166 (Wagner, Trois poèmes, 247).

³ Νικήτα Χωνιάτου, Χρονικ. Διήγ., 494,21.

⁴ Θεοφάνους, Χρονογρ., 611,2 (Βόνν.).

⁵ Χρυσόβουλλον Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου ὑπὲρ τῆς παρὰ τὰς Σέρρας μονῆς τοῦ Προδρόμου (Κ. Σάθα, Μεσ. Βιβλ., 1,216).

⁶ Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου, Ἐκθεσις τῆς βασιλείου τάξεως, 660,1.

⁷ G. Robinson, Hist. and cartulary of Carbone, ἔγγρ., 17,1,63.

⁸ Δόγγου, Τῶν κατὰ Δάφνην καὶ Χλόην λόγοι, Γ' 21,2. Περὶ τῆς ἐκ συνθήματος κοινῆς ἀναφωνήσεως τῶν κωπηλατούντων ὁμιλεῖ καὶ ὁ Θεσσαλονίκησ Εὐστάθιος, Παρεκβ., 1540,45.

⁹ Γ. Δροσίνη, Τὸ ψάρευμα, 43. Ἀχιλλ. Διαμαντάρα, Ἄσματα ἐργατικὰ Αἰγίνης ἐν Λαογραφ., 8,551-553.

¹⁰ Χρυσόστομος, PG, 51,242' 55,156. Βλ. καὶ Φ. Κουκουλέ, Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμός, τόμ. Α' τεύχ. Β' 35,36.

Ἡ ἀλιεία τῶν ἰχθύων ἐγένετο μὲν ἀδιακρίτως τότε ἀνὰ τὰ Ἑλληνικὰ παράλια, ὑπὸ τῶν ἐμπείρων ὅμως ἀλιέων εἶχον ἐπισημανθῇ ὠρισμένοι τόποι περισσοτέρους τῶν ἄλλων ἰχθύς τρέφοντες¹. Ὡς τοιοῦτοι τόποι ἐθεωροῦντο τὰ παρὰ τὴν Χαλκίδα παράλια², ἡ Προποντὶς³ καὶ ὁ Εὐξείνιος Πόντος⁴, πρὸς δὲ καὶ αἱ ἐκβολαὶ τῶν ποταμῶν⁵. Ἐπ' ἴσης οἱ ἀλιεῖς ἐγνώριζον διὰ διαφόρων ἐπιπασμάτων, ἐν οἷς κυρίως ἐχρησιμοποιοῦντο ἄλφριτα, νὰ συγκεντρώνωσιν ἰχθύς εἰς ὠρισμένα μέρη⁶.

Σημειωτέον δ' ὅτι οἱ Βυζαντινοὶ ἐχρησιμοποιοῦν καὶ περικεκλεισμένους χώρους ἐν οἷς ἔτρεφον ἰχθύς, τὰ μὲ τὴν Λατινικὴν λέξιν *βιβάρια* καλούμενα⁷ καὶ ὅτι, πλὴν τῶν ἰχθύων, ἠλίευον διὰ βαφικὸν σκοποὺς καὶ πορφύραν καὶ εἰς ἄλλα μὲν παράλια, μάλιστα δὲ τὰ τῆς Εὐβοίας, τῆς Λακωνικῆς καὶ παρὰ τὴν Γύαρον⁸. Οὕτω Δίων ὁ Χρυσόστομος ἀναφέρει κατὰ τὸν Β' μ.Χ. αἰῶνα πορφυρεῖς ἐν Εὐβοίᾳ⁹, ὁμοίως δὲ κατὰ τὸν Θ' πρὸς τὸν Ι' αὐτόθι καὶ ὁ Καισαρείας Ἀρέθας προσθέτων ὅτι οὗτοι ἐκαλοῦντο *κοτυλάριοι* ὡς χρησιμοποιοῦντες μικρὰ πλοίαρια ὅμοια πρὸς κοτύλας¹⁰.

Κατὰ τὸν ΙΒ' αἰῶνα ὁ Ι. Τζέτζης ἀναφέρει πορφυρεῖς διὰ μιᾶς πληγῆς φονεύοντας τὰς πορφύρας¹¹, μνεῖαν δ' ἀκατίων κογχυλευτῶν ἐκ Καρύστου

¹ Χρυσόστομος, Νόθα συγγράμματα, PG, 59,536.

² Μιχαήλ Ἀχομινάτου τοῦ Χωνιάτου, Ἐνθ' ἀν. 1,181,22.

³ Ed. Kurtz, Die Gedichte des Christophoros Mitylenaios, ἀρ. 127. Τοῦ Θεολογᾶκη, Ὡς ἐκ προσώπου τῶν καλουμένων τζύρων (N. Ἑλλην., 7,358). Νικήτα Χωνιάτου, Χρονικ. Διήγ., 494,21.

⁴ Μιχαήλ Γλυκᾶ, Βίβλος χρονική, 66,7. Τοῦ Θεολογᾶκη, Ἐνθ' ἀν.

⁵ Χρυσόστομος, PG, 51,84.

⁶ Γεωπονικά, 20,513,20 ἑξ. 519,15.

⁷ Ι. Τζέτζου, Χιλιάδες, χιλιάς 8η, ἱστορ., 173 στίχ. 151. Χρυσόβουλλον Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου ὑπὲρ τῆς παρὰ τὰς Σέρρας μονῆς τοῦ Προδρόμου (K. Σάθα, Μεσ. Βιβλ., 1,216). Βλ. τὸν Σχολιαστὴν τῶν θηριακῶν τοῦ Νικάνδρου, στίχ. 825 ὡς καὶ τῶν ἀλιευτικῶν τοῦ Ὀπιανοῦ, 1,63.

⁸ Λουκιανοῦ, Τόξαρις ἢ φιλία, 18.

⁹ Δίωνος Χρυσόστομου, Εὐβοϊκὸς ἢ κυνηγός, 55.

¹⁰ Σ. Κουγέα, Αἱ ἐν τοῖς σχολίοις τοῦ Ἀρέθα λαογραφικαὶ εἰδήσεις (Λαογραφ., 4,259). Φ. Κουκουλέ, Συμβολὴ εἰς τὴν μεσαιωνικὴν Ἑλληνικὴν λαογραφίαν (Ἀθηνᾶς τόμ. 26,139).

¹¹ Ι. Τζέτζου, Ὑπόθεσις τοῦ Π Ὀμήρου ραψωδίας (P. Matranga, Anecdota Græca, 1,128). Κατὰ τὸν Gregorovius, Geschichte der Stadt Athen, 1,220 ἡ ἀλιεία τῆς πορφύρας ἐξηκολούθει ἐν Ἑλλάδι μέχρι τοῦ ΙΒ' αἰῶνος τοῦλάχιστον. Κατὰ τὸν Σπυρίδωνα Λάμπρον εἶναι ἀγνωστον ἂν κατὰ τοὺς μέσους χρόνους καὶ μέχρι τίνος χρόνου ἐξησκεῖτο ἡ κογχυλευτικὴ ἐν Πελοποννήσῳ (N. Ἑλλην., 3,47 καὶ Ἱστορικά μελετήματα, 38,39). Βλ. καὶ Φ. Κουκουλέ, Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμός, τόμ. Β' τευχ. Α' 180,181.

καὶ Χαλκίδος κατὰ τὸν ΙΓ' αἰῶνα ποιεῖται ἐν ἐπιστολῇ τοῦ Μιχαὴλ ὁ Χωνιάτης¹.

Κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους διάφοροι προσερχόμενοι ἡγόραζον παρὰ τῶν ἀλιέων «βολὴν δικτύου», ἐξήτουν δῆλα δὴ, ἀντὶ ὠρισμένης πληρωμῆς, νὰ ρίψωσιν οἱ ἀλιεῖς ὑπὲρ αὐτῶν τὰ δίκτυα καὶ νὰ λάβωσιν ἔπειτα ὅσους ἰχθῦς ἤθελον ἀνασύρει ταῦτα. Τῆς συμφωνίας ταύτης μνείαν ποιοῦνται οἱ νόμοι² ὡς καὶ συγγραφεῖς³. Ἐννοεῖται ὅμως ὅτι ἐνίοτε οἱ τὴν συμφωνηθεῖσαν τιμὴν λαμβάνοντες ἀλιεῖς ἢ ἡγοῦντο νὰ ἀλιεύσωσιν ἢ ἀλιεύσαντες δὲν παρέδιδον τοὺς ζωγραφθέντας ἰχθῦς, ὁπότε ἐπενέβαιναν ὁ νόμος⁴.

Καὶ ἐπειδὴ περὶ νόμων ὠμιλήσαμεν, ἄς προσθέσωμεν ὅτι πολλοὶ τούτων ἐκανόνιζον διάφορα ζητήματα εἰς τὴν ἀλιείαν ἀφορῶντα⁵. Ἔχομεν π.χ. Νεαρὰς Λέοντος τοῦ Σοφοῦ ἀναφερομένας εἰς τὴν δι' ἐποχῶν ἀλιείαν, περὶ ἧς πρὸ τοῦ αὐτοκράτορος τούτου δὲν ὑπῆρχον εἰδικοί νόμοι ἃ τε οὐπω τούτου τοῦ ἐπιτηδεύματος γνωρίμου τυγχάνοντος καθ' ὃν καιρὸν εἰς γένεσιν οἱ νόμοι προήρχοντο»⁶.

Κατὰ τὴν 102αν λοιπὸν Νεαρὰν τοῦ Λέοντος ἐκανονίζετο ἡ μεταξὺ δύο ἐποχῶν ἀπόστασις εἰς 365 ὁργυιάς, κατὰ τὴν συνήθειαν⁷, πρὸς δὲ ὠρίζετο ὅτι, ἐὰν δύο μερίδες ἀλιέων ἡνοῦντο διὰ νὰ ἀποτελέσωσι μίαν ἐποχὴν, ἡ δὲ μία μερὶς ἦτο μεγαλυτέρα τῆς ἄλλης, τότε «ἴση διανομῇ τὸ κέρδος ἐπέχειν τοὺς μερίδος ἑκατέρας δεσπόζοντας»⁸. Δι' ἄλλης Νεαρᾶς τοῦ αὐτοῦ αὐτοκράτορος, τῆς 66ης, ἀπηγορεύετο ἡ κατὰ τὰ πρόθυρά τινος ἀλιεία⁹. Τέλος, ἐπειδὴ διὰ τὰς ἀπ' ἀλλήλων ἀποστάσεις τῶν ἐποχῶν ἐγίνοντο ἔριδες, διὰ τοῦτο ὁ

¹ Μιχαὴλ Ἀκομινάτου τοῦ Χωνιάτου, Τὰ σφζόμενα, 2,275,635. Ὅρα ὅτι ὁ Πολυδεύκης ἐν τῷ ὀνομαστικῷ του (1,47 ἐξ.) διὰ μακρῶν περιγράφει τὸν τρόπον τῆς ἀλιείας τῆς πορφύρας.

² Πανδέκται, 19,1,18. Βασιλικά, 19,8,20. Πρόχειρον ἡϋξημένον, 22,12 (Zach. v. Lingenthal, JGR, 6,416).

³ Σωφρόνιος Ἱεροσολύμων, PG, 87³,3544. Ὑπάρχει καὶ ἐπίγραμμα τοῦ Χριστοφόρου Μυτιληναίου «εἰς τοὺς ἐξωνηθέντας βόλους τοῦ δικτύου παρ' αὐτοῦ». E. d. Kurtz, Die Gedichte des Christophoros Mitylenaios, ἀρ. 127,87. Περὶ συμβολαίων ἰχθύων παρὰ ἀλιεῦσι ὁμιλεῖ ὁ Χρυσόστομος, PG, 59,30.

⁴ Βασιλικά, 19,8,12.

⁵ Κατὰ τὴν 57ην Νεαρὰν Λέοντος τοῦ Σοφοῦ ὑπῆρχον πλείστοι νόμοι περὶ ἰχθύων θήρας, PG, 107,554. Δὲν ἠδυνήθη, δυστυχῶς νὰ συμβουλευθῶ, ἅτε μὴ ὑπάρχουσιν ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις Ἀθηνῶν, τὴν μελέτην τοῦ G. Ferrari, Di alcune leggi bizantine riguardanti il littorale marino e la pesca nelle acque private (Rendiconti del R. Istituto Lombardo, 2α σειρὰ τόμ. 42 (1909) 558 ἐξ.

⁶ Ἐπιθι PG, 107,554.

⁷ Βλ. PG, 107,554. Τὰ αὐτὰ κατὰ τὸν ΙΑ' αἰῶνα ἐπαναλαμβάνει καὶ ὁ Μιχαὴλ Ψελλός, Σύνοψις τῶν νόμων, PG, 112,954.

⁸ PG, 107,632.

⁹ PG, 107,549.

Λέων διὰ τῆς 104ης Νεαρᾶς του ὥρισεν, ὅτι ὁ κατὰ τὴν ἀμφισβήτησιν ἡττηθεὶς ὤφειλε νὰ μεταθέσῃ τὴν ἐποχὴν του εἰς ἄλλο μέρος, ἐὰν δ' οὗτος, δὲν εἶχε ποῦ νὰ τὴν τοποθετήσῃ, τότε νὰ λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν ὁ χρόνος τῆς πῆξεως αὐτῆς. Ἐὰν λοιπὸν ἡ μετακινήτῃ ἐποχὴ ἔκειτο ἀπὸ δεκαετίας ἐκεῖ χωρὶς νὰ διαμαρτυρηθῇ ὁ παρὼν ἐνάγων, τότε ἔπρεπε νὰ μείνῃ αὕτη ἐκεῖ ὅπου ἦτο, ἐὰν ὅμως ὁ ἐνάγων ἀπουσίαζε, τότε ἔδει νὰ λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν εἰκοσαετῆς χρόνος. Αἱ διατάξεις δ' αὗται ἀφεώρων εἰς ἰδιώτας. Προκειμένου περὶ ἐποχῶν ἀνηκουσῶν εἰς ἐκκλησίας, μοναστήρια ἢ εὐαγῇ ἰδρύματα, τὸ χρονικὸν ὄριον παρετείνετο μέχρι τῆς τεσσαρακονταετίας⁴.

Οἱ νόμοι ἐπ' ἴσης ὥριζον ὅτι οἱ ἀλιεῖς ἦσαν ἐλεύθεροι νὰ ἰδρύωσι καλύβας καὶ νὰ ἀπλώνωσι τὰ δίκτυά των ὅπουδῆπουτε τῶν αἰγιαλῶν⁵. Ἄλλοι νόμοι ἐκανόνιζον τὰ ἀφορῶντα τὴν εἰς ἰδιωτικὰ ὕδατα ἀλιεῖαν⁶ καὶ ἄλλοι τέλος ἡμποδίζον νὰ μεταβαίνωσιν οἱ ἰχθυοπράται εἰς τὰς ἐποχὰς καὶ ἐκεῖθεν νὰ παραλαμβάνωσι τοὺς πρὸς πώλησιν ἰχθῦς, ἡναγκασμένων ὄντων τῶν προέδρων τῶν σωματείων των νὰ δηλώσωσιν εἰς τὸν ἐπαρχὸν τῆς πόλεως τὸ ποσὸν τῶν συλληφθέντων λευκῶν ἰχθύων⁷ πρὸς διακανονισμόν τῆς τιμῆς των.

Τέλος ἐκ πληροφοριῶν συγγραφέων καὶ κειμένων μαρτάνομεν ὅτι ἐπεβάλλετο ὥρισμένος φόρος εἰς τοὺς μετερχομένους τὴν ἀλιεῖαν⁸, ἀπληρέτω δ' ἀπὸ τῶν βιβαρίων ἐτησίως τὸ *βιβαρόπακτον*⁹.

⁴ PG, 107,632,633. Περί τοῦ θέματος βλ. καὶ Γ. Μαριδάκη, Τὸ ἀστικὸν δίκαιον ἐν ταῖς Νεαραῖς τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων, 202-204. Monnier, Les nouvelles de Léon le sage, 120-122, 145-146. Ἀναστ. Χριστοφιλοπούλου, Τὸ ἐπαρχικὸν βιβλίον Λέοντος τοῦ Σοφοῦ καὶ αἱ συντεχνίαι ἐν Βυζαντίῳ, 89.

⁵ Εἰσηγήσεις, 2,1,5. Ἐπαναγωγή ἡῤῃμένη, 72 (Zach. v. Lingenthal, JGR, 4,333).

⁶ Περί ταύτης πραγματεύεται ἡ ἀνωτέρω σημειωθείσα μελέτη τοῦ G. Ferrari.

⁷ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ, Τὸ ἐπαρχικὸν βιβλίον, 17,3. Βλ. καὶ Χριστοφιλοπούλου, Τὸ ἐπαρχικὸν βιβλίον Λέοντος τοῦ Σοφοῦ, 89.

⁸ Θεόδωρος Στουδίτης, PG, 99,932.

⁹ Miklosich-Müller, Acta et Diplomata, 4,18. Βλ. καὶ Δ. Ζακυθηνόυ, Ἀνέκδοτον γράμμα τοῦ πατριάρχου Ἱερεμίου τοῦ Α' περὶ τῆς μονῆς τῆς Κορακονησίας (Ἐπετ. Ἐταιρ. Βυζ. Σπουδ., 13,195,196).

ΠΙΝΑΞ ΛΕΞΕΩΝ

ἀγαλήπη 36.	κλάπανος 33.
ἀγράφιον ἀλειτουργικὸν 37.	κνίδα 36.
ἀλεύω 37.	κοτυλάριος 38.
ἀλμπουριέρις 33.	κούρκωμα 29.
ἀνακαλαμίδιν 30.	κυρτάρα 31.
ἀπόχη 29.	κύρτος 31.
ἀπόχι 30.	λιόβκω 37
ἀρμίδι 30.	μαυρόψαρα 36.
ἀρομιὰ 30.	μηρύσμαι 29.
ἀσπρόψαρα 36.	μο(ν)τόνι 29.
βιβάριον 38.	μοσκοχτάποδο 35.
βιβαρόπακτον 40.	μοσχίτης 35.
βίγγλα 34.	μπόδαμος 33.
βίγλα 33.	δοκταποδίτζια 35.
βολατήρι 33.	όρμιὰ 30.
βολα(χ)τήρα 33.	όρμιδι(ον) 30.
βολιάζω 33.	(δ)ψάριν 36.
βρουλλιά 29.	πεζαλιός 36.
γαγγάμη 30.	περεια 32.
γαγγάβη 30.	πετονιά 30.
γρίπος 29.	πετρώψαρα 36.
ἐλεδώνα 35.	πόχη 33.
ἐποχή 30, 33.	πυροφάνι 32.
θυννεια 33.	ρουμπώνω 33.
κάληφα 36.	σπαρτίνα 28, 29.
καμάκιον 31.	σπαρτσίνα 29.
καπάκι 34.	τσουκκάλι 34.
καρφί 35.	χταποδιάρεις 35.

ΦΑΙΔΩΝ Ι. ΚΟΥΚΟΥΛΕΣ